

RECENZIE

GOSZCZYŃSKA Joanna: SYNOWIE SŁOWA. MYŚL MESJANISTYCZNA W SŁOWACKIEJ LITERATURZE ROMANTYCZNEJ. Warszawa : WUW, 2008. 220 s.

Monografia Joanny Goszczyńskiej je vo viacerých ohľadoch tematicky príbuzná s knihou *Niesamowita slowiańszczyzna*, ktorej autorkou je významná znalkyňa poľského a európskeho romantizmu Maria Janion. Obe tieto publikácie predstavujú odborne erudovaný a inšpiratívny pól výskumu poľskej humanistiky a slavistiky (slovakistiky). Spája ich viacero dôležitých momentov, ktoré sa dotýkajú predovšetkým širšieho literárneho kontextu. V súvislosti so slovenskou literatúrou implicitne upozorňujú na dôležitosť uvažovania o národnej literatúre a kultúre aj (najmä) v nadnárodných „kontaktoch a kontextoch“ a interkultúrnych súvislostiach.

Písanie o slovenskom mesianizme predpokladá nielen náležitú filozoficko-teologickú pripravenosť, ale aj dôkladnú orientáciu v skrytých úrovniach vzniku a formovania modernej slovenskej národnej identity. Monografia od prvých strán jasne signalizuje, že autorka vstúpila do tohto komplikovaného a často aj kontroverzne interpretovaného priestoru slovenskej kultúry sebavedomo a s jasnou koncepciou, pričom podobne ako vo svojich predchádzajúcich monografiách a štúdiách nadväzuje na tú najlepšiu tradíciu poľskej literárno-vednej slovakistiky (J. Magnuszewski, H. Janaszek – Ivaničková, J. Kolbuszewski...).

Práca, ktorá je rozdelená do piatich kapitol, v dvoch analyzuje širšie východiskové kulturológické a literárnohistorické súvislosti: Problem mesjanizmu w slowackiej literaturze romantycznej (s. 7 – 29) a Idee slowackiego romantycznego mesjanizmu (s. 119 – 136). V ďalších častiach sa postupne a diskurzívno-kontrafakčnou metódou predstavujú najprv najdôležitejšie osobnosti slovenského romantického mesianizmu, S. Bohdan Hroboň, M. M. Hodža a Ľ. Štúr, a v záverečných kapitolách sa tieto osobnostné profily dotvárajú a prehlbujú municijnými interpretáciami ich kľúčových textov (*Slovopieseň, Mator a Starý a nový vek Slovákov*).

Zaujímavá je už úvodná myšlienka, kde J. Goszczyńska prijíma tézu, že isté prejavy mesianizmu môžu mať opodstatnenie aj v časoch postkolonializmu a chaotických (post) postmoderných teórií. Rovnako pripomína, že mesianistické myslenie má síce spoločné východiskové jadro (Starý a Nový zákon) a univerzálne znaky (očakávanie veľkých duchovných a sociálnych premien), ale aj veľmi pestré a rozdielne prejavy (o. i. aj v slovenskej a poľskej romantickej kultúre). Výrazne diferencované sú však aj spôsoby interpretácie týchto koncepcií, čo sa v práci objavuje ako veľmi zaujímavá a podnetná konfrontácia: „*W polskiej tradycji romantycznej mesjanizm sytuuje się w centrum, w slowackiej tkwił do niedawna na peryferiach*“ (s. 9). Kým problematika poľského mesianizmu je systematicky rozpracovaná a texty možno študovať v kritických vydaniach, v slovenskom kontexte sa ešte stále riešia editorské a terminologické otázky. Autorka sleduje genézu tohto nelichotivého obrazu už od dobových reflexií v druhej polovici 19. storočia až po súčasnosť. Čítame tak o celej sérii nedorozumení, redakčných a vydateľ-

ských sporov a peripetií, ktoré zväčša relativizovali a odsúvali mesianistické texty a ich autorov na vedľajšiu koľaj, čo v rozličných modifikáciách pretrvávalo až do deväťdesiatych rokov minulého storočia. Tieto skutočnosti autorka zvyrazňuje aj cez expresívnejšie ladené názvy podkapitol, kde hovorí o jednotlivých „kauzách“, ale aj o tom, že mesianizmus bol pre väčšinu slovenských vzdelancov dlhé desaťročia iba akýmsi nežiaducim „nádorom“ na zdravom organizme literatúry národného obrozenia (s. 17). Poľská bádatelka sa však kriticky vyrovnáva aj so súčasnými názormi, ktoré sa akoby stále pohybovali v akomsi začarovanom kruhu, lebo ako poznamenáva: „*pewne sprawy przypominaja, niektóre porzadkuja, ale badań, w gruncie rzeczy nie posuwaja naprzód*“ (s. 21). Poľsko-slovenská názorová konfrontácia „o chápaní mesianizmu“ sa v knihe prezentuje aj nasledovnými esenciálnymi myšlienkami: „*Współczesne polskie badania filozofów i historyków idei w duzym stopniu uporządkowały sposób postrzegania romantycznego mesjanizmu (...) mesjanizm traktowany jest jako odrębny kierunek polskiej myśli romantycznej, odmienny od „filozofii narodowej”, z który wchodzi w różnorodne relacje*“ (s. 22 – 23) a oproti tomu: „*Čepan, bowiem podobnie jak inni, stále zreszta nieliczni, wypowiedzający się na temat mesjanizmu badacze słowaccy, nie rozgranicza mesjanizmu i popularnejw romantyzmie idei posłannictwa narodowego*“ (s. 28). Možné príčiny nachádzame v rozdielnej situácii. Slovenskí vzdelanci, na rozdiel od poľských, museli otvárať a riešiť aj otázky jednotného literárneho jazyka, konfesionálneho zmieru medzi katolíkmi a evanjelikmi, problému kolektívnej identity medzi vlastňou a národom, občanom a národovcom, slovanstvom a „slovenstvom“ a pod. Je nespochybniteľné, že J. Goszczyńska dôkladne pozná všetky tieto „zvláštnosti“ slovenského národného hnutia, ale škoda, že práve tieto „zásadné znaky inakosti“ aspoň v základných tézach nenačrtla aj poľskému čitateľovi, ktorý je tiež často uzavretý iba vo vlastnom poľskom variante romantického obrazu sveta. V týchto súvislostiach by sa v inom svetle ukazovali aj problémy tzv. „podtatranského variantu“ slovanofilstva a rusofilstva, ktorý sa v slovenských dejinách myslenia ťahne od J. Kollára cez L. Štúra až k S. H. Vajanskému, čo autorka na viacerých miestach výstižne a presne komentuje. Pre slovenského čitateľa sú pravdepodobne najzaujímavejšie časti, kde sa problematizujú aj veľmi „vágne a voľné“ definície slovenského mesianizmu (F. Wollman, M. Homza, R. Dupkala...), ale aj často mechanicky prijímaný a zaužívaný čepanovský dichotomický model členenia slovenského romantizmu na národno-pragmatický a mesianistický. Inšpiratívne pôsobí aj pokus o terminologické precízovanie podobných a často zameniteľných výrazov „mesianizmus a misianizmus“, pričom prvý pojem súvisí s očakávaním biblického Mesiáša a náboženskou misiou Zjavenia a Spásy, kým druhý sa koncentruje na očakávanie momentu, kedy sa naplní historické poslanie konkrétneho národa (poľského, slovenského, slovanského). Autorka zdôrazňuje, že v slovenskej kultúre 19. storočia je oveľa rozšírenejší a hlbšie zakorenený misianizmus, ktorý je evidentný už aj v prvej fáze romantizmu, a kde sa iba objavujú „*pewne motywy mesjanistyczne jako elementy stylizacji literackiej*“ (s. 32), pričom o rozvinutejších mesianistických ideových štruktúrach (básnických či filozofických) možno hovoriť až od druhej polovice 19. storočia.

Rozsiahla a vyše storočie zabudnutá skladba M. M. Hodžu *Matora* sa dnes považuje za kľúčové dielo slovenského mesianizmu, čo potvrdili aj priekopnícke interpretácie

J. Goszczyńskiej publikované v slovenskom jazyku ešte pred knižným vydaním textu v roku 2003. Autorka v monografii nanovo odkrýva a precizuje aj ďalšie dimenzie mnohovrstevného textu, ktorý je postavený na metamorfózach postavy Jánošíka a ľudovej jánošíkovskej legendy, prerastajúcej do teologicko-mystických reflexií a národného mýtu. Hovorí, že tu ide o „*inny rozdzaj ,zbójnictwa‘*“ (s. 146), kde sa profánny ľudový hrdina transformuje do postavy Mesiáša – Spasiteľa. Rovnako sa tu naznačujú aj viaceré paralely s K. H. Máchom, F. Schillerom, ale najmä s *Faustom* J. W. Goetheho a *Dziadmi* A. Mickiewicza. Podobne aj v kapitole pri S. B. Hroboňovi sledujeme zaujímavú genézu jeho ideových názorov a najmä jedinečný synkretický poeticko-nábožensko-filozofický spôsob „mesianizácie slovanofilských ideí“. Túto líniu prevrstvovania estetického, teologického a ideologického mesianizmu, ktorý naberá kontúry slovanofilsko-rusofilského politického misianizmu, sleduje autorka najmä v častiach o ideových projektoch Ľ. Štúra.

Na záver možno skonštatovať, že na rozdiel od monografie o jánošíkovskom mýte, táto kniha J. Goszczyńskiej nemá ambície „systematizovať a sumarizovať“, ale „iba“ inovatívne otvárať množstvo otázok v nových interkultúrnych súvislostiach, ktoré slovenská humanistika musí nevyhnutne reflektovať. Aj preto má táto publikácia svoje stabilné miesto nielen v reláciách poľsko-slovenskej komparatívnej humanistiky, ale aj v kontexte modernej (stredo)európskej slovistiky a slavistiky.

Peter Káša

Doc. PhDr. Peter Káša, CSc.
Katedra slavistiky FF PU
ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
SR
e-mail: peter.kasa@unipo.sk

PICHLER, Tibor: ETNOS A POLIS. Zo slovenského a uhorského politického myslenia. Bratislava : Kalligram, 2011. 117 s.

Súbor štúdií Tibora Pichlera *Etnos a polis* s podtitulom *Zo slovenského a uhorského politického myslenia* nadväzuje na autorovu publikáciu *Národovci a občania: O slovenskom politickom myslení v 19. storočí* (1998). Je dielom kontinuity myslenia a bádania, pri ktorom T. Pichler už desaťročia sleduje slovenské politické myslenie 19. a 20. storočia. Šesť štúdií prvej publikácie venoval autor myšlienke slovanskej vzájomnosti Jána Kollára a jeho obavám z politiky, štúrovskej romanticko-realistickej koncepcii nacionalizmu, Jánovi Palárikovi a jeho pokusu o slovenský liberalizmus, uvažovaniu Jonáša Záborského o ľude ako národe a sociálnej vrstve, a napokon problému etnického národovectva a formovaniu občianskeho národa.